

jednom prije njih docent Ivan Popović s riječju *razočaranje*, odnosno *razočarenje*, o kojoj je bilo riječi u petom godištu »Jezika«, u 2. broju, na strani 60. i 61.

Prema svemu se dakle vidi da će riječ *visjeti*, *visim* u drugom izdanju »Pravopisa hrvatskosrpskoga književnog jezika« ući u red pravilnih hrvatskosrpskih književnih riječi.

AVARIJA ILI HAVARIJA?

Mate Hraste

Pravopis hrvatskosrpskoga književnog jezika iz godine 1960. zabilježio je obadvije natuknice. Kod natuknice *avarija* stoji: *avarija ne* nego *havarija*, a kod natuknice *havarija* stoji u zagradi i značenje (kvar, oštećenje). Tim propisom došao je Pravopis djelomično u protuslovlje s dosadašnjim činjeničnim stanjem, jer naša i strana jezična djela pišu, a prema tome narod i govori *avarija* i *havarija*. Zadržat ćemo se najprije na značenju te riječi. Ona znači: 1. oštećenje, kvar broda, aviona, vagona, motora i sl.; 2. u pomorskom pravu – šteta i izvanredni rashodi koji se odnose na brod i na tovar, prouzrokovani (h)avarijom; 3. kvar, šteta, neuspjeh, brodolom. Veliki povijesni »Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika« JAZU nema te natuknice ni kao *avarija* ni kao *havarija*. Nemaju je ni noviji dvojezični rječnici (Benešićev, Dayreov–Deanovićev–Maixnerov i dr.). Nalazimo je u »Prinosima za hrvatski pravno-povijesni rječnik« Vladimira Mažuranića, Zagreb, 1908–1922. On je navodi: *avarea = avaria, havaria, varia, varea*, njem. *Havarie*. I dalje piše: dolazi često u dalmatinskim statutima. Izvodi se od arap. *awar* (pokvarena roba).

Kod nas još tu riječ navodi »Pomorska enciklopedija«, knj. I, 1954. Pisac je navodi pod natuknicom *avarija* (*havarija*) i kaže da je nesigurna podrijetla; po nekima od hebrejske riječi *hevra* (udruženje) ili od arapske *awar* (štete), po nekima od grčke *báros* (teret) ili od latinske *habere* (imati), po nekima opet od starogermanske *vara* (šteta) itd. Druge enciklopedije kod nas te riječi ne spominju.

Mislim da je u lingvističkom tumačenju te riječi najbliži istini dr Karl Lokotsch koji u svom »Etimološkom rječniku evropskih (germanskih, romanskih i slavenskih) riječi orijentalnoga podrijetla«, Heidelberg, 1927, na njemačkom jeziku, objašnjava da je ta riječ nastala od arap. *awwar*. Po njegovu mišljenju *awar* je sigurno osnovna riječ za tal. *avaria* (= šteta na brodu ili tovaru, lučka carina). On drži da su tu riječ najprije upotrebljavali Đenovljani i Pižani (u Italiji), a zatim je s talijanskim nastavkom

prešla u gotovo sve evropske jezike: franc. avarie, španj. averia, haberia; portug. avaria, njem. Havarie, Haferei; holandski avarij, averij, haverij; engl. average, rus. awarija, bug. awarija, srp. avarija. češ. avarie. U našem jeziku spominje tu riječ »Rečnik srpskohrvatskog književnog i narodnog jezika« SANU, knj. I, Beograd, 1959. On je navodi pod natuknicom *avarija*, = tal. avaria trg. oštećenje broda (ili aviona) i tovara. Sastavljači »Rečnika« navode i primjere za upotrebu te riječi: *Tu ti se ide samo od nevolje, usljed avarije, svako je zlo oko njih.*¹ U tome se »Rečniku« navodi i glagol *avarijati*, -ām (tal. avariare) trg. pretpjeti avariju i dodaje se potvrda: *Treći dio tereta bio [je] avarijan i uždiven usljed rdavih vremena.*²

Za ovu prigodu pregledao sam i velik broj rječnika suvremenih književnih jezika i etimoloških rječnika raznih evropskih jezika. Utvrdio sam da je ta riječ u rječnicima ruskoga i bugarskoga jezika navedena uvijek pod natuknicom *avarija*.³ U rječnicima poljskoga, češkoga i slovačkoga jezika pretežno je riječ navedena pod *havarija* (polj. *hawaryja*⁴), češ. *havarie* i glagol: *havarovati*,⁵ slov. *havaria*.⁶ Ipak se nalazi taj pojam i pod natuknicom *avarie* (Ottův slovník naučný, dio II, Prag). Rječnici slovenskoga jezika imaju jedno i drugo. U Pleteršnikovu »Slovensko-nemškom slovarju«, Ljubljana, 1894. imamo *avarija* f = *havarija*. U Glonarovu »Slovaru slovenskega jezika«, Ljubljana, 1936. čitamo samo *havarija* i *havarirati* (bez tumačenja). U Vujakliju »Leksikonu stranih reči i izraza«, Beograd, 1961. nalazimo *avarija* vidi *havarija*, a kod *havarija* vidi *avarija* s primjedbom da je *havarija* ušlo u naš jezik prema njemačkom jeziku, a *avarija* prema talijanskom ili francuskom jeziku. Klaićev »Rječnik stranih riječi«, Zagreb, 1962. pod natuknicom *avarija* upućuje na *havarija* i tamo objašnjava njezino značenje. To znači da obliku *havarija* daje prednost. Nikola Andrić ima u svojem rječniku »Šta je šta?«, Zagreb, 1938, samo »havarirani brod« (na str. 490), pa i on preferira riječ *havarija*. Uzme li se u obzir sve to, moramo stvoriti zaključak da *havarija* govore i pišu u prvom redu Nijemci, a od slavenskih naroda oni koji su bili teritorijalno bliži Njemačkoj i nekada u sastavu Austrije (Poljaci, Česi, Slovaci, Hrvati i Slovenci). Ostali Slaveni: Rusi i Ukrajinci i od južnih Slavena: Bugari i Srbi govore i pišu *avarija*. Dalma-

¹ Đaja Božo, Naši pomorci I (Mali), Beograd, 1903. Đaja je sakupio i zbirku riječi iz Dalmacije.

² Ivelić Vlado, Uspomene iz pomorskog života, Split, 1933.

³ Slovar' sovremenennogo ruskogo jazyka, Akad. nauka SSSR, Institut za ruskij jazyk, Moskva - Leningrad, 1950; Dr B. Šanov i dr. »Nemsko-bŕlgarski rečnik«, Sofija, 1954; L. Andrejčin i dr., »Bŕlgarski tŕlkoven rečnik«, II izdanje, Sofija, 1963; Ukraínsko-ruskij slovar', Akademija nauka Ukraínske Sovjetske Socijalističke Republike, Kijev, 1953, knj. I; Max Wasmer, »Russisches etymologisches Wörterbuch, knj. I, Heidelberg, 1953; Bŕlgarski etimologičen rečnik, Bugarska akademija nauka, svez. I, Sofija, 1962.

⁴ Encyklopedyja powszechna, knj. II, Varšava, 1862.

⁵ Příruční slovník jazyka českého, Česká akad. znan. i umj., Prag, 1935-1937, knj. I.

⁶ Slovník slovenského jazyka, I dio, Bratislava, 1959.

tinski Hrvati morali su govoriti prema talijanskom jeziku *avarija*, što potvrđuju i navedeni primjeri uneseni u »Rečnik srpskohrvatskog književnog i narodnog jezika« SANU, knj. I, Beograd 1959, jer su primjeri uzeti iz pomorskog života u Dalmaciji prije tridesetak i više godina. U materijalu sakupljenom iz djela hrvatske i srpske književnosti za »Rječnik suvremenoga hrvatskosrpskog književnog jezika« nema potvrde za oblik *avarija*, ali isto tako nema potvrde ni za oblik *havarija*. Danas pomorci u Hrvatskom primorju, a vjerojatno i drugdje više upotrebljavaju izraz *havarija*. Ta suvremena praksa na terenu bila je odlučna za sređivače pravopisnog rječnika da su se odlučili za oblik *havarija*. Međutim, oni (jedan od njih bio sam i ja) nisu smjeli tako kategorički propisati da se mora pisati, a prema tome i govoriti, samo *havarija*, a ne *avarija*. Onaj koji bi pisao, a prema tome i govorio *avarija*, ne bi griješio, jer su i u nedavnoj prošlosti bila u upotrebi obadva oblika.

UZ NEKA PITANJA NAŠEGA KNJIŽEVNOG IZGOVORA

Vladimir Anić

Znatan utjecaj koji na jezik vrše sredstva masovne auditivne komunikacije, osobito radio i u najnovije vrijeme televizija, postavlja nova (ili nanovo) pitanje o našem književnom izgovoru. Gramatike i ne preobilna specijalna literatura ne daju na ta pitanja uvijek odgovora, a neka rješenja za koja se moglo misliti da će biti definitivna nemaju rezonance među zainteresiranim potrošačima radija, televizije, filma itd. Kad se radi o nužnom definiranju najboljega i najkultiviranijega govorenog (ne govornog) jezika oni dosta odlučno barataju pojmom *lijepoga* u jeziku, slažući se u načelu da bi imalo biti »lijepo« ono što je »pravilno«, ali ne i bez razilaženja, jer su u okviru pisane književne norme mogući različiti izgovori. Povjerenje u izgovor obrazovanih ljudi i kad preko radija i televizije govore *ex abrupto* i kad čitaju lektorirane tekstove (kad govore pisanim jezikom) i uvjerenje da je pravilno ono što se ne protivi njihovu jezičnom osjećaju pridonose da se pojedini način izgovora odbija i kao »rustikalan« i sl., što su kod nas još pojmovi s kojima teorija književnog jezika operira uz dužan i shvatljiv oprez.

Ovdje bih dotaknuo neka pitanja iz našega izgovora koja mi se, posebno iz kontakta sa studentima, čine najaktualnijima. Zato sam ispitao 50 studenata zadarskog Filozofskog fakulteta, od kojih su 24 čakavci, 14 ikavci štokavci i 12 ijekavci štokavci. Među ijekavcima 6 su domaći iz okoline, 2 iz Dubrovnika, po jedan iz Srbije i Crne Gore, a dvojica su često mijenjala